

BAYRAM, Cezmi (2014). “Yeni Medeniyet Tasavvuru ve Türk Dünyası”. *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması*. 26-28 Mayıs 2014. 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB). Eskişehir
(<http://bilgelerzirvesi.org/bildiri/pdf/drcezmi-bayram.pdf>), ss.393-400

Cezmi BAYRAM*

YENİ MEDENİYET TASAVVURU VE TÜRK DÜNYASI

Yüz yılı aşkın zamandır, medeniyet ve kültür kavramlarını tartışmaktayız. Bu kavramlar, bazen ayrı ayrı, bazen de beraber ve hattâ aynı mânâ kastedilerek kullanılmıştır. Kültür değişmesi, medeniyet iktisap etme, Batılılaşma, Avrupalılaşma hedef ve gayreti; bunun usul ve şekli, derecesi, önemli tartışma ve ihtilâf alanlarını teşkil etmiştir. Medeniyete ve kültüre verilen anlam, dahil olunmaya çalışılan Batı Medeniyeti hakkındaki kanaatler ve hükümler ancak, son yıllarda berraklaşmaya başlamıştır. Başlangıçta, âdetâ bir zaruret ve hattâ mecburiyet olarak görülen Batı Medeniyetini bütün müktesebatıyla fert ve cemiyet hayatımızın tanzim edici yegâne ölçü ve değerler olarak görme kabulü, artık, biraz da bizzat bu medeniyetin kendisinin modernizm-postmodernizm ve benzeri tartışmalarla kendini sorgulaması, bizde de tereddütlere ve hattâ yeni uyanışlara sebep olmuştur.

Cihan Devletimizin sıkıntılara mâruz kalması, kültürümüzün soğuması, ihtiyaçlara ve şartlara göre yeniden kendini üretememesi neticesinde girilen modernleşme yolunda, bütün değerlerimizi kaybetme endişesi sebebiyle, Gökâlp dahil bütün fikir adamları, medeniyet değerlerini maddî ve manevî olarak ikiye ayırarak, ihtiyacımızın ilim ve onun neticesi teknik olduğunu belirtmişler ve millet varlığının devamı için manevî değerlerin, ki bu millî kültürdür, korunması zarureti dikkat çekmişlerdir. Aslında bu gayret, mâruz kalınan bu Batılılaşma taarruzu karşısında varlığı muhafaza çırpınışı idi. Bir mânâda selden kütük kurtarma gayreti idi.

İki yüz yılı aşan bu Batılılaşma macerası artık bir neticeye varmış, tahripkâr olacağı kadar olmuştur. Artık hâdiseyi daha sakin ve hattâ daha kendinden emin bir şekilde değerlendirme noktasındayız.

* Dr. Türk Ocakları İstanbul Şubesi.

Dün sahip olduğu zirveyi terk ederek, vadiye inen ve başka bir zirveye başını iyice arkaya atarak bakan ve dolayısıyla başı dönen insan misali halimizi terketme cehdindeyiz. Kafamızı kaldırıp baktığımız zirvenin, kendi canlılığını devam ettirme kastıyla, bizzat Batı Medeniyetine içten yapılan tenkitleri görerek, aynı zamanda kendi medeniyet mirasımıza da utanmadan, hattâ iftihar ederek, bakma noktasına gelmenin verdiği şuurla, hem meseleyi daha soğukkanlı değerlendirme imkânını bulduk, hem de kavramları yeniden tarif etme ve mânalandırma gayretine girdik.

Elbette, bu gayretlerde işin sonuna gelmedik. Hattâ tam başındayız, bile diyemeyiz. Ama iyi yola girdiğimizi, belli bir mayalanmadan ve ana rahminde muayyen bir şekillenmeden sonra büyük bir varlığın ortaya çıkacağını söylemek kehanet sayılmamalıdır.

Ziya Gökalp-Mümtaz Turhan çizgisinin günümüzdeki önemli temsilcisi Yılmaz Özakpınar'ın kavramları yeniden ifade etme çalışmalarına ve yine aynı çizginin diğer bir önemli temsilcisi Nevzat Kösoğlu'nun ısrarlı ifadelerine göre; kültür toplumun kendi iman yapısı çevresinde oluşturduğu hayatın, maddesi ve uslubu ile bütünüdür. İman yahut, iman yapısı derken, o toplumun fertlerinin tutum ve davranışlarını motive eden bütün inançlar kastedilmektedir. Bu inançların doğru-yanlış, yahut hak-bâtıl olması değil, ferdî davranışları berliyecek ölçüde kuvvetli olması önemlidir. Çünkü, medeniyeti kuran güç bu iman yapısıdır ve medeniyetlerin yıkılmalarının da en büyük âmili bu gücün zayıflamasıdır ve neticede hayat uslûbu üzerinde etkisini kaybetmemesidir. Bu imanın muhtevası ise, kültürün yönünü ve uslûbunu belirleyen en temel unsurlardandır.

Bir cemiyetin imanı ve bundan doğan toplumsal gerilim, kültürü meydana getiren muharrik güçtür. Cemiyetin sahip olduğu iman, o cemiyetin ahlâkî yapısını şekillendirir. Bu ahlâkî yapı da, ferdî ve ictimâî hayatı tanzim eder, tayin eder. İman yapısının bu ete kemiğe bürünmüş tezahür şekli kültürdür. Bu iman yapısına kültürün iç talepleri denilmektedir. Kültürün iç talepleri nelere yönelmiş ve yoğunlaşmışsa ve imanın muhtevası neler ise, kültür de o istikamette ve talepler doğrultusunda gelişmesini sürdürür ve uslûbunu kurar. Diğer önemli âmil ise, en geniş anlamında, kültürün gerçekleştiği çevre şartlarıdır. Buna toplumun sahip olduğu bilgi birikimi de dahildir.

Bu bakış açısına göre, kültür medeniyet şeklinde bir ayırıma gerek yoktur. Ancak kültürler arasında, ileri-geri, üstün veya değil ayırımı yapılamayacağı için, bir değer yargısı belirtmek bakımından, bu bütünün bir bölümünü medeniyet olarak isimlendirmek faydalı

olabilir. Medeniyet, kültürün inanç ve ahlâk cephesi olarak ele alınabilir. Yani, Medeniyet, kültürü doğuran ahlak ve inanç nizâmıdır. Ancak, burada inancı, yukarıda ifade edildiği gibi sadece dinle sınırlı tutmamaya dikkat gösterilmelidir. Aynı şekilde bu inanç ve ahlâk sistemiminin kitabî muhtevasından ziyade, fiilî tezahürünü göz önünde bulundurmak gerekir. Aynı kitaba inandığı, yani aynı dine mensup olduğu halde farklı milletlerin kültürlerinde farklılıklar vardır. Bu da kültürün milliliğini ifade eder.

Burada, ikinci kavram Türk Dünyası'dır. Türk Dünyası ile, Bağımsız Türk Devletlerinin ve onlarla geçmişte aynı kaderi paylaşmış, fakat bugün henüz Çin ve Rusya Federasyonu'ndaki Türklerin yaşadığı coğrafya ile, son Batı Türk Devleti, Osmanlı Devletinin, tarih ve kültür coğrafyasını kastediyoruz. Böylece, Batı'da Adriyatik ve Tuna ile sınırlanan, Güneyde Afrika'nın kuzeyi ve Arap Yarımadasını içine alan, Doğuda Çin Denizi'ne kadar uzanan, Kuzey'de Kırım'ı, Kafkasları ihtiva eden bölgeler Türk Dünyası'dır. Bu böylece ağırlıklı olarak Türk soylu milletler yaşasa da, esas itibariyle aynı tarihi tecrübeye sahip ve aynı kültür dairesine dahil olan farklı milliyetler de Büyük Türk Dünyası'na dahildir.

Bu coğrafyada yaşayanların ortak bir tarih tecrübesi, medeniyet tecrübesi vardır. Asya'nın en doğusundan, Avrupa ortalarına kadar geniş coğrafyada yaşanan hayat tecrübesi ve bu coğrafyada önceden mevcut olan muhtelif kültür ve medeniyetlerle yapılan alış verişler; bizim insana bakışımızı etkilemiş, daha hoşgörülü olmamızı sağlamıştır. Batı Türklüğü, bir çok medeniyete beşiklik eden coğrafyada hayat sürmüş, Osmanlı ile bu medeniyet zirve yapmıştır. Doğu Türklüğü de Altınordu devleti ile Timur Devleti ile Hindistan dahil bütün Asya kıtasında değişik kültürlerle karşılaşmış ve büyük medeniyetler kurmuştur. Son bin yılda farklı seyreden tarihî tecrübeye sahip olan Türk Dünyası, esasen Göktürk Devleti'nde aynı inanç bütünlüğü ve siyasî birliktelikle teşekkül eden ortak kültürün mirasçısıdır. Bilâhare, İslâmiyet'in kabulü ile, o güne kadar kazanılmış bütün maddî ve manevî hayat malzemeleri, zenginlikler bu yeni dinin ve onu sahip kıldığı imanın ölçüleri ile yeniden kavranmış, biçimlenmiştir. Bu yeni zihniyet dünyası hayat önceliklerinin ve tezahürlerinin yeniden sıralanmasını sağlamıştır. İslâmı algılayış ve kavrayış tarzının teşekkülünde Hazreti Pîr-i Türkistan olarak tanınan Hoca Ahmed Yesevî'nin katkısı çok büyüktür. Bu algılayış biçimi hareketli Türk topluluklarının vasıf ve kaabiliyetlerini besler; eski hayatın bazı halleri; gazâ, hicret, fetih gibi kavramlarla yeniden mânalandırır, böylece, artık bu kavramlar

kültürün temel motifleri haline gelir; esasen sürekli hale gelmiş gibi görünen Türk göçleri, bu kavramlarla yeni hız ve heyecanlar kazanır. Bütün Türk dünyasındaki kültürel oluşumlar, bu temel inanç yapısı ile yoğrularak gelişir. Bu temel inanç yapısı sebebiyle 20. yy'la kadar kültürler birbirine paralel gelişmiştir. O yüzden İsmail Gaspıralı'nın koyduğu hedef, bütün Türk Dünyasında heyecan uyandırmış, gazetesi her yerde okunur olmuştur.

19. ve 20. yüzyılda Batı Türklüğü Avrupa Medeniyetini, doğrudan kendisi, Doğu Türklüğü ise Ruslarla birlikte tanımıştır. Bu da aslında milletimize ayrı bir zenginlik kazandırmıştır.

Bugün, hâkim medeniyet, Batı veya Avrupa Medeniyetidir. Bu mledeniyetin en cazip ve çarpıcı yanı, ilim ve teknikteki üstünlüğüdür. Özellikle, maddî yaşayışı kolaylaştıran ve hattâ millî bağımsızlığı sağlayan teknolojik gelişmelere her cemiyet sahip olmalıdır. Ancak, medeniyetin tezahürü, sadece maddî varlıklardan ibaret değildir. Onun bir de insan tasavvuru olması gerekir. Batı medeniyetinin temellerinden biri eski Yunan Medeniyetidir ve bu medeniyette insanın fizikî görüntüsü önemlidir. Bu ölçülü insan vücudu, geometrinin de gelişmesinin en önemli sebeplerindendir. Hümanist düşünce de, görünüşte insanı merkeze alsa da, bu ferdiyetçi ve pozitivist bir anlayıştır. Sadece teknik gelişmeyi hedef alan, daha doğrusu ferdin refahını gaye edinen insanın, bütün insanlığın mutluluğunu sağlayamayacağı açıktır. Nitekim, bugün dünyaya bakıldığında hem medeniyet kurucusu iddiasında bulunan toplumlara, ve daha fazla dışında kalanlara saadet kavramı açısından bakıldığında, durumun hiç de iç açıcı olmadığı görülecektir.

Bunun başta gelen sebebi, Batı Medeniyetinin kurucuları; ilimde, sanatta ve teknolojiye elde ettikleri neticeleri, fertlerinin veya milletlerinin daha da zenginleşmesi için kullanmışlardır. İlmî ve teknik gelişme, sömürgeciliği doğurmuştur. Adalet kavramı, bu kurucular için, belki sadece kendi toplumları için geçerlidir. Batı Medeniyetinin kendisini sorgulaması gibi görünen bütün gayretler, felsefî, sosyolojik araştırmalar kendi üstünlerinin devamını sağlamaya mâtuftur. 19. yy'da ortaya atılan üstün ırk teorisi, esasen medenî imkânları sağlayan milletlerin neden diğerlerini sömürmesi veya onları köleleştirmesi gerektiğinin izahı sadedindedir. Takdirle söylemek gerekir ki, Batı bu konuda dürüstür. Nitekim, 1935 yılında sömürgelerine karşı arkerî harekâta kalkışan İtalya'yı, diğer Batılı devletlerin kınaması ve ikâzı üzerine 850 Fransız aydını bir bildiri yayınlarak, İtalya'ya karşı tavrı protesto etmişler ve İtalya'yı

desteklemişlerdir. Batı Medeniyeti'nin ne olduğunun adeta itirafı gibi görünen bu bildiride şu hususlara kuvvetli vurgu yapılmaktadır.

“Batının ideallerini, insanî duygularını, şereflerini ortaya koyan bu mefhum üzerine, İngiltere ve Fransa gibi büyük milletler, hayatiyetlerinin en yüksek ve bereketli bir ifadesi olan müstemlekeleştirme faaliyetini tesis etmişlerdir. Şimdi İtalya'nın Afrika'da uzun zamandır münakaşasız hak şeklinde kazanmış olduğu, meşru ve namuslu şekilde formüleştirdiği sömürgecilik hedeflerine ulaşmasına mani olmaya kalkışmak, eğer bunu gerçekten yapmak istiyorlarsa, kendi öz misyonları olan sömürgeciliklerinden de feragat etmek olmayacak mı?

Bir millet ki, dünyanın beşte birini kaplayan bir sömürge imparatorluğu kurmuştur, genç İtalya'nın aynı yönde kabul edilebilir girişimlerine karşı çıkarsa ve kendi girişimini de İtalya'nın iç rejimi ile savaşmakta her türlü güç ile mutlak eşitlikte görür ve böylece Avrupa'da bir hamlede isteye isteye bir karışıklığa yol açarsa, şaşkınlığa düşmeden seyredebilir miyiz?

Cenevre'deki bu talihsiz koalisyon, medenî ile barbarı, üstün ile aşağıyı aynı kefeye koyan, belki cihanşumül ve fakat yanlış bir hukukî eşitliği yansıtmaktadır... Dünya'nın en geri, henüz Hristiyanlığı bile harekete geçmemiş bir ülkesindeki medenileştirme zaferinin önüne dikilmek istenen engel, bir eşitlik namına ortaya konmakta ve bütün anarşiler ve nizamsızlıkları on beş senedir yüksek bir insanlık örneği ve teşkilâtı kurmuş ve güçlendirmiş olduğu kabul edilmiş bir milletin üzerine boşandırılarmakten çekinilmemektedir.

Bu kardeş kavgası sadece barışa karşı işlenmiş bir suç değil, aynı zamanda batı medeniyetine, yâni dün olduğu gibi bugün de insanoğlunun önünde açılan tek istikbale karşı girişilmiş, fakat kabul edilemez bir suçtur”(1)

Bu Batı medeniyetin, öz eleştirisi esas itibariyle bütün insanlık için adaleti esas alan bir istikâmete doğru evrilmesini temin değildir. Medeniyetin bugünkü en etkili temsilcisi Amerika, en geniş haliyle ferdiyetçi ve pragmatisttir. Dışındaki ülkelere karşı tavrı, medeniyetin geçmişinden farklı değildir. Teknolojinin iletişimi kolaylaştırdığı, dünya'yı küçülttüğü açıktır. Ama bu küçülme veya yakınlaşma, herkesin derdiyle dertlenmemiz sonucunu doğurmuyor. Demokrasiyi, insan haklarını, kadın haklarını hâkil kılmak için girilen Irak'ta hâla istikrar sağlanamamış. En temel insan hakkı olan hayat hakkı tehlikesi devam etmektedir. Bu sözde insanî hareket sırasında binlerce kadına tecavüz edilmiştir. Etnik ve mezhep farklılıklarına dayalı getirilen demokrasi ise iç barışı her an tehdit eder durumdadır.

Uzun süre de Irak'a istikrar gelmeyecektir. Buna karşılık, Irak'ın yeraltı servetleri Amerikan seryamesinin kontrolüne girmiştir.

Bugün insanlık, bu medeniyetin insanı yalnızlaştırdığı, bencilleştirdiği, dolayısıyla dayanışma bağlarını kopardığı, neticede herkeste bir gelecek korkusunun hâkim olduğu noktadır. Buradan çıkış şarttır. Aksi halde, dünyada Cehennem hayatı yaşanacaktır. Batı medeniyetini kuranların, bencilliklerini terketmeden bu çıkışı sağlamaları zordur. Çünkü, yüzyıllar içinde biriktirdiği müktesebat, onun için aynı zamanda bir prangadır. Kendi içindeki arayışları, bütün insanlığı kurtaracak bir tasavvuru ortaya koymaktan çok, kendi üstünlüğünün devam şartlarını arama maksadını taşımaktadır. İnsanlığın sıkıntılarına çare olacak, onun bütün korkularını ve mahkûmiyetlerini ortadan kaldıracak, bütün insanlığı kucaklayacak yeni bir dirilişi Avrupa zihniyet ve kültüründen beklemek, gelinen bu safhada çok zor ve hayaldir.

Ama, bizim için bütün insanlığı kurtaracak bir tasavvuru ortaya koymak mümkündür. Bu anlamda ihtiyaç duyulan bu dirilişi, sahip olması gereken diğergâmlık duygusunu, manevî yoksunluğuna çare olarak medeniyet hamlesini biz gerçekleştirebiliriz. Tarihî tecrübemiz ve müktesebatımız bize bu imkânı vermektedir. Bu, bizim için sadece zaruret değil, aynı zamanda bir mecburiyettir. İnsanlığın kurtuluşu buna bağlı olduğu gibi, Türkiye'nin bütünlüğünü koruyarak, daha da büyümesi, 20. Asrın başında ortaya Alibeay Hüseyinzade, Ziya Gökalp gibi fikir adamlarının ortaya koydukları Türk Birliği'nin gerçekleşmesi, bu gün kan ve göz yaşı deryası haline gelmiş İslâm coğrafyasının huzura kavuşması, kısaca dün barbar ve aşağı görülen bütün milletlerin şerefli yerlerine gelmesi ve nihayet mutsuz ve korku içindeki Batı toplumlarının da sükûna ermesi için üzerimizde böyle bir sorumluluk ve vazife vardır.

Ancak, yaşadığı yüz yıla böyle evrensel bir iddia ve tasavvurla çıkacak Türk Dünyası'nın ilk işi kendi arasındaki manevî setleri yıkıp kültürel birliğini sağlamaktır. Bu da Gaspıralı'nın başlattığı ortak kültür dili emelinin, yani “dilde birlik”in gerçekleştirilmesiyle olacaktır.

Bu gelişme zor olmayacaktır; ancak Sovyet döneminden kalma kültür kirliliklerinden ve bağımsızlıklarına kavuşmuş olmanın heyecanı ile kabaran mahallî milliyet heyecanlarından, Sovyetlerin yaptığı tasnifi esas alarak, o dar çerçevede milletleşme hastalığından kurtulmaları gerekmektedir. Türk Dünyası'nın büyük gücüne inanan ve kuvvetin birlikten doğduğunu bilen aydınlar için bu ülkü,

hayatlarına anlam kazandırabilecek en ulvi heyecanların kaynağı olacaktır.

Elbette Türk Dünya'sında ortaya konan bu medeniyet hamlesi bütün eski kültür coğrafyamızda ve İslâm âleminde de gereken heyecanı uyandıracak, neticede insanlığın ihtiyacı olan medeniyet inanç ve ahlâkı hâkim olacaktır.

Türkiye bu hamlenin öncüsü ve muharrik unsuru olmalıdır. Çünkü, Türk Milleti bin yıldan fazla İslâm medeniyetinin yayıcısı ve taşıyıcısı olmuştur. Orada elde ettiği tecrübe ve sahip olduğu kültür önemlidir. Bu kültür tarihinde, Ahmet Yesevî başta olmak üzere; insanlık idealini, insana saygı ve sevgiyi esas alan, Yunus'un ifadesi ile **“Yaradılanı Yaratan’dan ötürü seven”** ve bu anlayışı top yekûn cemiyete mal etmeye çalışan bir çok ulu insan vardır. İnsan'ı “Yaratılan” kabul etmek, bütün insanları eşit kabul etmektir. Çünkü, bütün yaratılanlar, “Yaratan” karşısında eşittir, kimsenin kimseye üstünlüğü yoktur. “Yeni medeniyet tasavvuru” olarak hâkim kılınmaya çalışılan zihniyetin temeli bu manada bir insan sevgisidir. Bu sevginin tabii sonucu, insanlar arasında adaletin tesisidir. Sömürme ve köleleştirme, hiçbir şekilde meşru ve mâzur gösterilemez.

Büyük medeniyet hamleleri, zengin bir insan topluluğuna ihtiyaç duyar. 19. yy'a kadar, benzer tecrübeleri ve modernleşme dönemini farklı tecrübelerle yaşayan, 20. yy'ın başında Gaspıralı'nın Tercüman'ını her bölgede yaşayanların kolayca okuyabilen bir Türk Dünyası, bu hamlenin ihtiyaç duyduğu insan potansiyeline sahiptir.

Türkiye'nin ve topyekûn Türk Dünyasının karşı karşıya olduğu bu büyük sorumluluk, aynı zamanda milliyetçiliğimizin “Kızıl Elma”sıdır. Dolayısıyla, bu sorumluluğu yüklenmesi gerekenlerin en başında Türk Milliyetçileri gelmelidir. Çünkü millî olunmadan evrensel olunmayacağını, bu ruh terbiyesini almamış olanların meseleyi kavramakta zorluk çekeceklerini bilinmektedir. Milletinin yararları uğrunda kendi nefsinin aşmanın cehdini yaşamamış olanlar böyle bir yola giremezler.

Türk Dünyası, yaşadığı sıkıntılar ne olursa olsun, bir yeni doğuş halindedir. Türk Dünyası'nın aydınlarına düşen, bu doğuşun gerilimini yükseltmek, kendi kök ve kaynaklarından beslenerek yakacağı insanlık ateşinin tüm dünyayı aydınlatmasını sağlamak yolunda çaba harcamaktır. Haysiyetli bir gelecek bu yüksek ülküdedir. Unutmayalım ki, büyük heyecanlar büyük ülkülerden doğar.

Büyük milletlerin büyük ülküleri olmalıdır. Türk Milletinin büyük tarihi, “Türk Cihan Hakimiyeti tarihidir vebu hakimiyet millî,

islâmî, insanî esaslara istinat eder. Türk Milleti de gelecekte, tarihine yaraşır büyüklüğe ulaşacaksa, büyük ülkelerin peşinde koşmalıdır. Yeni bir medeniyet tasavvuru veya hamlesi milletimizin önünde yeni büyük ülküdür. Kof büyüklük taslama felaketlere veya milletin helâkine sebep olabilir. Ama, büyüme arzu ve heyecanını kaybetmiş milletlerin de büyük olmaları mümkün değildir. Ancak, büyük olmanın, büyük ülküleri gerçekleştirmenin de bir bedeli vardır. Gayretsiz, çilesiz, çabasız büyük olmak mümkün değildir. “Allah, isteyene, istediğini verir, ama, hiçbir inanç sahibi de, bedelsiz bir büyüklüğün hayalini kurmamıştır”.(2)

O halde, yeni bir medeniyet hamlesini başlatacak Milletimizinve onun öncüleri Türk Milliyetçilerinin önündeki yol bellidir. Önce bir iman tazelemesi yapacaklar. Bu hem din mânasında, hem dava mânasındadır. Bu iman tazelemesini topluma da sirayet ettirecekler ve böylece cemiyette bir yüksek gerilim meydana getirecekler. Çünkü, ancak, yüksek gerilime sahip toplumlar bir medeniyet hamlesine girişirler; çevre şartlarının ve gerilimlerinin elverdiği ölçüde başarıyla ulaşırlar, yani kendine özgü bir medeniyet kurarlar.

Toplumsal gerilimi yükseltecek olan, inanç yenilenmesidir. Bu yenilenme olmadan, insanlar yeniden inanmanın heyecanını duymadan, bu gerilim meydana getirilmeden yeni bir medeniyet hamlesinin imkânı yoktur. Yenilenme ve inanma, din de dahil kültürün bütün alanlarında olmalıdır. İman ve güven tazelenmelidir. Ancak, önce dini alanda başlayacak olan bir iman tazelemesi ve yenilenmesi hareketi, bütün diğer alanlara da sirayet edecektir. Böylece insanlık bu gerilim ve heyecanın etkisiyle yeni bir medeniyet anlayışının hayat bulduğu dünyada yaşayacaktır.

(1)Michel Winock, (Türkçesi: Ergun Göze) Aydınlar Yüzyılı, İstanbul 2007, s.624-625

(2)Nevzat Kösolu, Millî Kültür ve Kimlik, s.227